

ฉันทน์นางโสภณีกัปรากษส: จากเทพนิยายตะวันตกเรื่องโฉมงามกับ เจ้าชายอสูรสู่วรรณคดีแบบฉบับของไทย

Sopanee and Raksod, the Chanta: From Western Fairy Tale, Beauty
and the Beast, to Thai Literature

พัชลินจ์ จินนุ่น¹

Phatchalin Jeennoon²

(Received: February 21, 2018; Revised: April 19, 2018; Accepted: June 25, 2018)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วรรณคดีไทยเรื่องฉันทน์นางโสภณีกัปรากษสที่ดัดแปลงมาจากเทพนิยายของตะวันตก ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีไทยเรื่องฉันทน์นางโสภณีกัปรากษส เป็นผลงานพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ผู้นิพนธ์ดัดแปลงมาจากเทพนิยายของตะวันตกเรื่อง โฉมงามกับเจ้าชายอสูร (Beauty and the beast) ผู้แตงนำมาสร้างสรรคดีใหม่ให้เป็นวรรณคดีไทยที่มีคุณค่าทั้งด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้เสพชาวไทย โดยแตงตามขนบของวรรณคดีชั้นครู ตั้งแต่การใช้ชื่อเรื่องและชื่อตัวละครที่มีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง มีการเริ่มเรื่องด้วยบทประณามพจน์ ในส่วนเนื้อหาของเรื่อง มีการแทรกบทชมโฉมตัวละคร บทชมปราสาทราชวัง บทชมธรรมชาติ และบทสรรเสริญเครื่อง ส่วนท้ายเรื่อง จบแบบโศกเศร้าจากการที่ผู้อ่านเห็นตัวละครพลัดพรากจากกัน มีการปรับเปลี่ยนแก่นเรื่องจากที่มุ่งเน้นความรักระหว่างหนุ่มสาวเป็นมุ่งเน้นความรักระหว่างบิดาบุตร มีการใช้รสแห่งความเศร้าเป็นรสหลักในการดำเนินเรื่อง ทำให้ผู้อ่านได้รับอารมณ์สะเทือนใจและเพลิดเพลินไปกับตัวละคร ผู้แตงยังปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์จากรูปแบบที่เป็นร้อยแก้วเป็นรูปแบบของ คำประพันธ์ประเภทฉันทและกาพย์ที่มีความไพเราะเพราะพริ้ง โดยทำให้คำประพันธ์มีความพิเศษขึ้นด้วยการแตงในลักษณะกลบท มีทั้งกลบทเดียว และกลบทผสมหลากหลายชนิด ส่งผลให้วรรณคดีไทยเรื่องนี้มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากเทพนิยายของตะวันตก อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้นิพนธ์ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ฉันทน์นางโสภณีกัปรากษส เทพนิยาย โฉมงามกับเจ้าชายอสูร

Abstract

The purpose of this study was to analyze a Thai literary work, Sopanee (beauty) and Raksod (beast), the Chanta (a category of Thai poem) which was adapted from a western fairy tale. The research finding revealed that Sopanee and Raksod, the Chanta was composed by Khakkanang Yukol Krom Luang Phichitprichakon which was an adapted version of a western fairy tale called Beauty and the Beast. The piece was newly recomposed as a Thai literary work. It contained values in both the content and art-created language. The composition was intended to serve Thai consumers and, therefore, numerous

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

² Assistant Professor Dr., Thai Lecturer at the Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

advanced poetic conventions were incorporated. The author uses titles and characters that are consistent with the story. The story began with a panegyric verse followed by verses of character personification, inserting narration of palace and castle, explanation of nature setting, and elaboration of bathing and dressing in the content part, and ending with the sadness from the separation of the character. Moreover, the composer shifted the core story from an emphasis of romantic love to the love of a father and child. In addition to the core shift, the composer also uses the rasas of Karuna as the main flavor in the story. They create emotions and pleasure for the readers. Moreover the composer switched from what originally was the prose to the use of two Thai poem categories including Chanta and Kapaya which made the story especially beautiful and poetic. The story was also made special as it was composed under Konlabot rules, special poetic composition mechanics used to demonstrate composer's specialty of word choices. Single Konlabot and mixes of diverse Konlabot techniques were implemented which resulted a very unique Thai literary composition that set itself apart from the original fairy tale of the west. All in all, it also reflected the composer's capability rather well.

Keywords: Sopanee and Rakkod, the Chanta, Fairy tale, Beauty and the Beast

บทนำ

นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีวรรณกรรมไทยจำนวนมากที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีต่างประเทศ ทั้งของตะวันออกและตะวันตก การรับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันออก เช่น เรื่องอิเหนาได้รับอิทธิพลจากนิทานปันทิของชาว เรื่องรามเกียรติ์ได้รับอิทธิพลจากนิทานพระรามของอินเดีย เรื่องสามก๊กได้รับอิทธิพลจากพงศาวดารจีน เป็นต้น ส่วนการรับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกมีทั้งการแปลโดยตรงและดัดแปลงจากต้นฉบับเดิม เช่น จดหมายจางวางหว่า ดัดแปลงมาจากเรื่อง The Letters of a Self-made Merchant to His Song นิทานทองอิน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดัดแปลงจากนิทานของตะวันตก เรื่อง เซอร์ลอคโฮลมส์ เป็นต้น การรับอิทธิพลจากวรรณกรรมต่างถิ่นนั้น ส่วนใหญ่ผู้ประพันธ์จะไม่ระบุว่ารับมาจากเรื่องใด แต่กระนั้นก็พอจะคาดเดาได้จากภาษาที่ใช้ในเรื่อง ชื่อตัวละคร ฉาก รวมทั้งบรรยากาศของเรื่อง ดังวรรณคดีเรื่องฉันทนงนไศภณกับรากษส พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกเช่นเดียวกัน คือ เรื่องบิวตี้แอนด์เดอะบีสท์ (Beauty and the Beast) ดังที่ทรงปรารภไว้ในตอนต้นเรื่องว่า “รังเรื่องอนุมิติมาตาม นิทานนางงาม ยุโรปภพสืบแสดง” อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าเมื่อทรงนำมาแต่งเป็นวรรณคดีตามแบบไทยแล้ว กลับแสดงเนื้อหาและวรรณศิลป์ที่โดดเด่นแตกต่างจากเทพนิยายของยุโรป ดูเป็นนิทานแบบตะวันออก ดังจะกล่าวต่อไป

จาก Beauty and the Beast สู่ฉันทนงนไศภณกับรากษส

เมื่อศึกษานิทานยุโรปเรื่องบิวตี้แอนด์เดอะบีสท์ (Beauty and the Beast) พบว่า ภาษาฝรั่งเศสใช้ว่า La Belle et la Bête คนไทยรู้จักกันดีในชื่อโฉมงามกับเจ้าชายอสูร เป็นนิทานที่เล่ากันอย่างแพร่หลายในประเทศตะวันตกโดยเฉพาะในช่วงศตวรรษที่ 18 โดยแอนตี อาร์น และสติธ ทอมป์สัน (Antti Aarne and Stith Thompson) ได้รวบรวมนิทานที่เล่าในลักษณะเดียวกันได้ถึง 179 จำนวน จำนวนที่ชาวตะวันตกรู้จักกันดีเป็นจำนวนของนักเขียนชาวฝรั่งเศสที่ชื่อ Madame de Beaumont (Jeanne-Marie LePrince de Beaumont) ซึ่งได้นำนิทานโรมานซ์ของ Madame de Villeneuve (Gabrielle-Suzanne Barbot de

Villeneuve) ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1740 มาปรับปรุงใหม่ให้มีความกระชับยิ่งขึ้น ใช้ชื่อว่า The Madame Jeanne-Marie Le Prince de Beaumont แล้วตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1757 (Uther, 2004, หน้า 152) กระทั่ง มีการนำเรื่องดังกล่าวไปแปลเป็นภาษาอังกฤษและอื่น ๆ ในเวลาต่อมา นอกจากนั้นก็มีการนำเรื่องดังกล่าว มาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ การ์ตูน และบทละครอีกจำนวนมากจนถึงปัจจุบัน สะท้อนถึงความนิยมของ ผู้เสพได้เป็นอย่างดี

เรื่องปรัมปราเรื่อง Beauty and the Beast (Beauty and the Beast) สำนวนของ Madame de Beaumont (Angela Carter and Michael Foreman, translated from Madame Le prince de Beaumont, 1982, หน้า 45 – 61) เล่าถึงครอบครัวของเศรษฐีที่มีบุตรสาว 3 คน บุตรชาย 3 คน ในบรรดาบุตรสาวทั้ง 3 คนนั้น คนสุดท้าย สวยที่สุด บิดาเรียกว่าบิวตี้ (Beauty) นอกจากบิวตี้มีรูปโฉมที่งดงามแล้ว เธอยังมีจิตใจงดงามด้วย ซึ่งต่าง จากพี่สาวทั้งสองมาก ต่อมาครอบครัวนี้ต้องประสบกับเคราะห์ร้าย จากที่เคยร่ำรวยก็ยากจนลง ผู้เป็นบิดา จึงอพยพครอบครัวไปอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ พี่สาวต่างพากันรังเกียจบ้านใหม่ และไม่ยอมช่วยน้องสาวทำงานบ้าน วันหนึ่งบิดาของเธอทราบข่าวว่าเรือสินค้าที่เขาเคยส่งสินค้าไปขาย กลับเข้าสู่ท่าเรือ โดยเรือนั้นหนี เจ้าหนี้ยมา พ่อค้าจึงตัดสินใจจะไปดูว่าในเรือยังมีอะไรหลงเหลือให้เขาและบุตรบ้าง ก่อนที่เขาจะไป เขาถาม บุตรทั้งสามว่าต้องการสิ่งใดเป็นของฝาก พี่สาวทั้งสองขอเครื่องประดับที่มีค่า เพราะคิดว่าบิดาต้องกลับมา พร้อมกับโซ่ลาลง ส่วนบิวตี้ขอเพียงดอกกุหลาบ เพราะไม่มีกุหลาบเติบโตแถวชนบท เมื่อบิดาไปถึงท่าเรือ กลับพบกับความผิดหวัง เพราะเรือถูกเจ้าหนี้ยยึดไปแล้ว เขาจึงไม่มีของฝากให้บุตรสาวทั้งสาม ในระหว่าง ที่เดินทางกลับ มีพายุและหิมะตกอย่างหนัก บิดาเดินทางเข้าไปในปราสาทของอสูร (the Beast) บิดาของ บิวตี้เห็นว่าไม่มีใครอยู่จึงรับประทานอาหารที่วางไว้บนโต๊ะ ต่อมาก็สวมเสื้อผ้าที่วางไว้ และแอบไปนอนบน เติงในปราสาท ครั้นตื่นขึ้นมาก็เข้าไปเด็ดดอกกุหลาบในสวนเพื่อจะนำไปฝากบุตรสาว แต่ก็ถูกอสูรจับได้ บิดาของบิวตี้คุกเข่าขอชีวิต และสัญญาว่าจะพาบุตรสาวมาแลกเปลี่ยนกับตน อสูรอนุญาตให้บิดาของบิวตี้ นำเครื่องประดับในปราสาทไปฝากบุตรสาวได้ เมื่อไปถึงบ้าน บิดาของบิวตี้ก็แจ้งข่าวร้ายให้บุตรสาวทั้งสามทราบ พี่สาวทั้งสองของบิวตี้กล่าวหาว่าเป็นความผิดของบิวตี้ บิวตี้จึงตัดสินใจไปอยู่กับอสูร ต่อมาเธอก็ได้เรียนรู้ ว่าผู้ที่เธออาศัยอยู่ด้วยนั้นมีจิตใจที่งดงาม เขาได้ขอความรักจากเธอแต่เธอปฏิเสธ วันหนึ่งหญิงสาวมองไป ที่กระจกวิเศษและพบว่าบิดาของเธอป่วยหนักไม่มีคนดูแล เธอจึงขออนุญาตอสูรกลับไปเยี่ยมบิดา และ สัญญาว่าจะกลับมาตามเวลาที่กำหนด เมื่อเธอได้พบกับพี่สาวทั้งสองอีกครั้ง พี่สาวทั้งสองได้แต่งงานกับ ชายหนุ่มรุ่มร่ามแต่นิสัยไม่ดีงามเท่าอสูร ทำให้เธอคิดถึงอสูรมากยิ่งขึ้น พี่สาวอีกคนที่เธอได้รับความสุขสบาย จึงแกล้งถ่วงเวลาของเธอ ทำให้เธอต้องผิดสัญญาที่ให้ไว้กับอสูร ครั้นเธอกลับมาที่ปราสาทก็พบว่าอสูร กำลังจะตาย เธอยุ่เสียใจมาก เธอสารภาพรักอสูรด้วยความจริงใจจนส่งผลให้อสูรฟื้น และเปลี่ยนเป็น เจ้าชายรุ่มร่าม ทั้งเล่าเรื่องที่ถูกล่าให้ฟัง ทั้งสองแต่งงานกันอย่างมีความสุข

ความนิยมต่อเรื่องปรัมปราเรื่อง Beauty and the Beast แพร่หลายออกไปทั้งประเทศตะวันตก และตะวันออก มีการดัดแปลงเพื่อให้เป็นสำนวนของตนเอง เช่น สำนวนของประเทศรัสเซียชื่อ “The Scarlet Flower” สำนวน ของประเทศจีนชื่อ “The Fairy Serpent” สำนวนของประเทศตุรกีชื่อ “The Princess and the Pig” สำนวน ของประเทศอัปาลาเชีย (Appalachia) ชื่อ “A Bunch of Laurel Blooms for a Present” สำนวนของประเทศ อังกฤษชื่อ “The Small Tooth Dog” สำนวนของประเทศอินโดนีเซียชื่อ “The Lizard Husband” สำนวน ของประเทศญี่ปุ่นชื่อ “The Monkey Son-in Law” และสำนวนไทยชื่อว่า ฉันทน์นางโสมณีกับรากษส

เรื่องฉันที่นางโสมณีกับรากษสของไทย เป็นสำนวนของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เรื่องนี้เล่าว่ามีครอบครัวพ่อค้าที่ร่ำรวยอยู่ครอบครัวหนึ่ง นายวาณิชมีบุตรสาว 3 คน คนสุดท้ายมีความงาม ทั้งทางกายและใจ วันหนึ่งบิดาของพวกนางจะเดินทางไปค้าขายจึงถามพวกนางว่าประสงค์สิ่งใด พี่สาว ทั้งสองปรารถนาเครื่องประดับ ส่วนนางโสมณีขอดอกกุหลาบเพราะต้องการให้นายวาณิชรีบกลับบ้าน เนื่องจากที่บ้านมีแต่ผู้หญิง ครั้นนายวาณิชขายสินค้าหมดก็เดินทางกลับบ้าน นายวาณิชหาซื้อเครื่องประดับ ให้บุตรสาวคนโตและคนกลางได้แล้ว เหลือเพียงบุตรสาวคนเล็ก นายวาณิชเที่ยวเสาะแสวงหาดอกกุหลาบ ที่บุตรสาวต้องการก็ไม่พบจนหลงเข้าไปในวังของรากษสที่มีนิสัยโหดร้าย นายวาณิชเห็นว่าที่วังแห่งนี้มี ดอกกุหลาบงามจึงเดินเข้าไปให้บุตรสาวด้วยความรัก ปรากฏว่ารากษสคนหนึ่งได้ตรวจเสี้ยนอันดังเพราะ โกรธที่นายวาณิชเด็ดกุหลาบของตน รากษสคิดจะฆ่านายวาณิช ส่วนนายวาณิชก็คร่ำครวญถึง นางโสมณี ว่านางคงโศกเศร้าหากรู้ว่าตนเสียชีวิต รากษสได้ยินนายวาณิชเอ่ยถึงบุตรสาวก็ให้นายวาณิชนำตัวของนาง มาแลก มิเช่นนั้น จะฆ่าให้หมดทั้งครอบครัว นายวาณิชฟังแล้วรู้สึกเสียใจมากยิ่งขึ้น เมื่อกลับไปถึงบ้านพี่สาว ทั้งสองต่างทวงแต่ของขวัญ ต่างจากนางโสมณีที่สังเกตเห็นสีหน้าแววตาของบิดาที่ทุกข์โศก นางจึงเอ่ยถาม ด้วยความห่วงใย นายวาณิชเล่าเรื่องที่ได้รับปากกับรากษสให้บุตรสาวฟัง พี่สาวทั้งสองต่างก็โทษว่าเป็น ความผิดของนางโสมณีเพราะอยากได้ดอกกุหลาบ นายวาณิชไม่ต้องการให้บุตรทะเลาะกันจึงขอไปตายแทน นางโสมณีก็ไม่ต้องการให้วงศ์ตระกูลล่มสลายเพราะนาง นางจึงตัดสินใจเดินทางไปหารากษส

แม้มีนิทานโสมงามกับเจ้าชายอสูรหลายสำนวน แต่โครงสร้างหลักที่มีร่วมกัน คือ นางเอกไม่มีชื่อ แต่เรียกว่าบิวตี้ นางเอกมีพี่น้องผู้หญิงสามคน คนสุดท้ายจิตใจดีและร่าเริงสดใส พี่สาวมีนิสัยตรงกันข้ามกับ น้องสาว ไม่มีตัวละครแม่ มีเพียงผู้เป็นบิดา บุตรสาวคนสุดท้ายต้องไปอยู่กับอสูร ส่วนอสูรปรากฏในรูปลักษณะ ที่หลากหลายตามความนิยมของแต่ละวัฒนธรรม บ้างเป็นงู หมาป่า หรือหมู แต่ที่นิยมมาก คือ เป็นอสูร อสูร มีฐานะร่ำรวยและมีอำนาจ เมื่อบิวตี้มาอยู่กับอสูรแล้วจะมีเรื่องของการพลัดพรากจากกัน ท้ายสุดบิวตี้ก็จะ กลับมาหาอสูร และสามารถทำให้อสูรพ้นจากคำสาปเปลี่ยนเป็นชายหนุ่มรูปงาม

เมื่อเปรียบเทียบโครงเรื่องระหว่างเทพนิยายเรื่องโสมงามกับเจ้าชายอสูรกับฉันที่นางโสมณีกับ รากษสพบว่า มีการลำดับเหตุการณ์ในโครงเรื่อง ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบโครงเรื่องระหว่างเทพนิยายเรื่องโสมงามกับเจ้าชายอสูรกับฉันที่นางโสมณีกับรากษส

โสมงามกับเจ้าชายอสูร	ฉันที่นางโสมณีกับรากษส
-	แทรกบทให้วีครู
พ่อค้ามีบุตรสามคน คนสุดท้ายเป็นเด็กสาวที่มีใบหน้าสวยและนิสัยดี ชื่อของเธอแปลว่าสวยงาม	ใจความตรงกัน
วันหนึ่งพ่อค้าจะเดินทางไปที่ทำเรือสินค้า ก่อนไปเขาถามบุตรทั้งสามว่า ประสงค์สิ่งใด บุตรคนโตและคนรองประสงค์ของมีค่า ส่วนคนเล็กต้องการ ดอกกุหลาบ เพราะไม่มีกุหลาบโตแถวชนบท	การให้เหตุผลต่างกันตรงที่บุตรสาว คนเล็กต้องการกุหลาบ เพราะ ประสงค์ให้บิดารีบกลับมาหาเธอ
ระหว่างเดินทางกลับ พ่อค้าหลงทางในปราสาทของอสูร	ใจความตรงกัน
-	แทรกบทชมปราสาทราชวัง แทรกบทชมธรรมชาติ

เขาเห็นดอกกุหลาบจึงคิดจะเด็ดไปให้บุตรสาวคนเล็ก แต่ถูกอสูรจับได้	ใจความตรงกัน
อสูรจะลงโทษพ่อค้า ครั้นได้ยินเขาเอ่ยถึงบุตรสาวคนเล็ก จึงปล่อยตัวพ่อค้า เพื่อให้เขานำตัวบุตรสาวเขามาแทนที่ พ่อค้ารู้สึกเสียใจที่จะต้องเสียบุตรสาว	ใจความตรงกัน
-	แทรกการคร่ำครวญของพ่อค้าต่อ นางโสมณีระหว่างที่เดินทางกลับบ้าน
เมื่อถึงบ้านพ่อค้าพยายามปกปิดเรื่องที่เกิดขึ้น แต่บุตรสาวคนเล็กก็จับได้ และยินยอมที่จะไปเป็นนักโทษในปราสาทของอสูร เพราะเธอรู้สึกผิดที่ต้องการกุหลาบจนทำให้บิดาได้รับความเดือดร้อน	การให้เหตุผลต่างกันตรงที่นางเอกกกล่าวว่าที่เธอขอไปตายแทนบิดา เพราะกลัวขาดหัวหน้าครอบครัว
-	แทรกบทสรรเสริญทรงเครื่องของ นางเอกก่อนจะเดินทางมาหาอสูร
เมื่อบุตรสาวคนเล็กมาอยู่กับอสูร เธอได้รับการเลี้ยงดูและการเอาใจใส่ เป็นอย่างดี จนเธอเกิดความประทับใจและหลงรักอสูร แต่ไม่ได้เอ่ยปากบอกไป	-
วันหนึ่งเธอรู้สึกคิดถึงบ้านจึงขออสูรให้ปล่อยเธอไปหาครอบครัว อสูรขอให้เธอลับมาภายในเวลาที่กำหนด เธอสัญญา แต่ก็ถูกพี่สาวทั้งสองถ่วงเวลาไว้ เพราะเกิดความริษยาที่เธอได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี	-
ครั้นเวลาเลยกำหนดสัญญา เธอมองไปที่กระจกที่อสูรให้มาก็พบว่าอสูรนอนใกล้ตายอยู่ที่สวนกุหลาบ เพราะรักและคิดถึงเธอ	-
เธอลับไปบอกหาอสูร ต่อมาก็บอกรักอสูร อสูรเปลี่ยนเป็นเจ้าชายโสมงาม ทั้งสองครองรักกันอย่างมีความสุข	-

ตารางข้างต้นเห็นได้ว่า โครงเรื่องระหว่างเทพนิยายเรื่องโสมงามกับเจ้าชายอสูรกับชั้นนางโสมณีกับรากษส มีการลำดับเหตุการณ์ในโครงเรื่องที่ใกล้เคียงกัน แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกัน ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวต่อไป กระนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องชั้นนางโสมณีกับรากษสก็พบว่า ยังไม่การศึกษาเรื่องนี้ ในประเด็นการดัดแปลงจากเทพนิยายไปสู่วรรณคดีแบบฉบับของไทย ที่มีการศึกษาจะเน้นประเด็นการดัดแปลงสื่อประเภทหนึ่งไปสู่สื่ออีกประเทศหนึ่งจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น บุษดี อรสิริวรรณ (2551) ทำวิทยานิพนธ์เรื่องกลวิธีการดัดแปลงวรรณกรรมสามก๊กเป็นการ์ตูนสามก๊กฉบับบันลือสาส์น พัชรินทร์ มหิทธิกร (2551) ทำวิทยานิพนธ์เรื่องสิงหไกรภพ: การศึกษาการดัดแปลงนิทานคำกลอนเป็นบทละครเวทีสสมัยใหม่ สุภัค มหาวรรการ (2556) เขียนบทความเรื่อง “นาฏยลีลาพระมหานก: การสร้างสรรคิรูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย” และอาทิตย์ ตรีณัฏฐ (2558) เขียนบทความเรื่อง “การสร้างสีสันใหม่ : กลวิธีการสืบสรรคิรวมเกียรติในรูปแบบการ์ตูนร่วมสมัย” โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์การดัดแปลงโครงเรื่อง องค์ประกอบของเรื่อง และการหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดัดแปลง ซึ่งงานเขียนเหล่านี้ใช้เป็นแนวทางในการเขียนบทความนี้ด้วย

มติที่เห็นว่าด้วยการสร้างสรรค์เรื่องชั้นนางโสมณีกับรากษส

การสร้างสรรคิวรรณกรรมไทยนั้นส่วนหนึ่งผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมต่างประเทศ มีทั้งการแปลและการดัดแปลงให้เป็นวรรณคดีฉบับไทย อาจเกิดจากผู้แต่งมีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศเป็นอย่างดี โดยเฉพาะ ภาษาอังกฤษ จึงใช้ภาษาอังกฤษให้เป็นประโยชน์ต่อไป

สุมาลี วีระวงศ์ (2536) กล่าวว่า คนไทยเริ่มเรียนภาษาอังกฤษมาแต่สมัยรัชกาลที่ 3 กว่าที่อิทธิพลของตะวันตกจะปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมไทยก็เข้าสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบการเขียนใหม่ของคนไทยรับมาใช้และเป็นที่ยอมรับ คือ การเขียนบันทึงคดี ผู้เขียนในระยะแรกเป็นเชื้อพระวงศ์และขุนนางและผู้อ่านก็อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นพร้อมกันกับกำเนิดการพิมพ์ โดยเฉพาะ การมีหนังสือพิมพ์ประจำรัชกาล (2536, หน้า 231) ที่มีทั้งการนำเสนอข่าว สารคดี และบันทึงคดีทั้งที่เป็นนิทานแปล นิยาย และเรื่องสั้น โดยนวนิยายและเรื่องสั้นยุคแรกถอดความมาจากตะวันตกเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตะวันตกที่ส่งผลกระทบต่อผู้แต่งในสมัยดังกล่าว (รีโนฤทัย สัจจพันธุ์, 2524, หน้า 221) ดังเรื่องฉันทน์นางโสภาภักดิ์กับบราหฺมช พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรที่ทรงได้รับอิทธิพลจากนิทานตะวันตกเรื่องบิวตี้แอนด์เดอะบีสท์ อย่างไรก็ตาม เมื่ออ่านงานพระนิพนธ์แล้วกลับพบว่า มีกลิ่นอายของนิทานยุโรปน้อยมาก คนที่อ่านวรรณคดีของพระองค์โดยไม่ทราบภูมิหลังมาก่อนจะคิดว่าเรื่องนี้เป็นวรรณคดีไทยที่มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมตะวันออกผสมอยู่ ซึ่งคนไทยน่าจะคุ้นเคยอิทธิพลของวรรณคดีตะวันออกในวรรณคดีไทย โดยเฉพาะ จากประเทศอินเดีย ตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว สืบเนื่องจากการใช้ชื่อตัวละครที่เป็นตะวันออก หรือการใช้คำประพันธ์ประเภทฉันทน์ที่มีที่มาจากอินเดีย ดังการใช้คำประพันธ์ประเภทฉันทน์ถึง 8 ชนิด คือ สัททูลฉันทน์ พิศุฉันทน์ วสันตฉันทน์ สัทธราฉันทน์ ไตรภูฉันทน์ ปหาสินีฉันทน์ กุสุमितลฉันทน์ เวสสเทวีฉันทน์ และอินทรวีเชียรฉันทน์ อันแสดงให้เห็นมโนทัศน์การสร้างสรรคดีด้านวรรณคดีที่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันออกเข้ามาเกี่ยวข้อง น่าจะเกิดจากผู้แต่งต้องการอวดฝีมือ เพราะดังที่ทราบกันในเรื่องต้นว่าการแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทน์เป็นเรื่องยาก ต้องอาศัยทั้งฝีมือและความมีวิริยะ เพราะการแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทน์ไม่เข้ากับธรรมชาติของภาษาไทย นอกจากนี้ ก็อาจเกิดจากความต้องการเดินตามขนบของวรรณคดีชั้นครู โดยเฉพาะ ผลงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ที่มีกแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทน์ และการแต่งในลักษณะกลบท รวมถึงความประทับใจต่อนิทานนิยายที่อยู่ในกระแสสังคมของผู้นิพนธ์ ตลอดจนความประทับใจที่มีต่อขนบการประพันธ์ของวรรณคดีตะวันออก จึงเป็นแรงบันดาลใจในการดัดแปลงเรื่องนี้

สุมาลี วีระวงศ์ (2536) กล่าวว่า ที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย อาจแบ่งเป็น 3 กระแส กระแสแรก คือ นิทาน ตำนาน นิยาย ทั้งที่เล่ากันแพร่หลายอยู่ในพื้นเมืองและที่เป็นชาดกในศาสนาพุทธ และศาสนาอื่น กระแสที่สอง คือ ได้มาจากสุภาษิต คำสอน ความเชื่อ ทศนคติที่ยอมรับเป็นมาตรฐานทางสังคม และกระแสที่สาม คือ ประสบการณ์ และจินตนาการหรือความคิดฝันส่วนตัว โดยนัยนี้ อาจกล่าวได้ว่า วรรณคดีไทยใช้ทั้งเหตุการณ์จริงและมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งแพร่หลายอยู่ในยุคนั้นเป็นพื้นฐานของเนื้อหา กวีนำสิ่งเหล่านั้นมาเป็นวัตถุดิบสำหรับเลือกสรร ดัดแปลง ผสมผสานกับจินตนาการ ความคาดหวังหรืออุดมคติของตนประมวลเข้าเป็นภาพที่มีชีวิต มีรสอารมณ์ มีความสมจริงเชิงวรรณกรรม (2536, หน้า 236) โดยเรื่องฉันทน์นางโสภาภักดิ์กับบราหฺมชผู้แต่งอาจได้รับแรงบันดาลใจมาจากการอ่านนิทานหรือได้ชมละครเวทีของตะวันตกเรื่องบิวตี้แอนด์เดอะบีสท์ จึงนำเนื้อหามาสร้างสรรคดีใหม่เป็นวรรณคดีไทยที่มีคุณค่า ดังนี้

การสร้างสรรคดีเนื้อหา

เรื่องฉันทน์นางโสภาภักดิ์กับบราหฺมช ผู้แต่งสร้างสรรคดีเนื้อหาให้มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมตะวันออก ตั้งแต่การกำหนดชื่อตัวละคร นิสัยตัวละคร การกำหนดแก่นเรื่อง บทแทรกต่าง ๆ จนกระทั่งจบเรื่อง ดังนี้

1. การตั้งชื่อเรื่องและชื่อตัวละคร ผู้แต่งตั้งชื่อเรื่องให้มีกลิ่นอายของวรรณคดีตะวันออก เช่น ตั้งชื่อ Beauty ว่านางโสภาภักดิ์ หมายถึงหญิงที่มีหน้าตางดงาม น่าจะมาจากคำว่าโสภาภักดิ์ ซึ่งเป็นหญิงชั้นสูง

ของอินเดีย และตั้งชื่อ the Beast ให้เป็นรากษสซึ่งเป็นยักษ์ชั้นเลวในวรรณคดีสันสกฤต สอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่เน้นนางเอกที่มีความงาม และจิตใจดี ส่วนรากษสเป็นยักษ์ที่หน้าตาชั่วร้าย มีจิตใจโหดเหี้ยม การตั้งชื่อเรื่องที่เป็นอินเดียอาจเกิดจากเพื่อให้พ้องกับลักษณะคำประพันธ์ประเภทฉันทที่รับมาจากอินเดีย ก็เป็นไปได้ ดังการกล่าวถึงลักษณะของรากษสที่มีนิสัยชั่วร้ายน่ากลัว ตัวใหญ่ และเสียงดังตามรูปลักษณะ เช่น

วรกายะก็ล้ำ	และจะม้ามหิมา
คิจะทับชีวา	ณิฆภัสมธุลี
สรีราพะยะพะ	มตะกะบมิมี่
กิริยาจะประณี	และประนอมกรูณา
สุรเสียงกำปนาท	ตรหวาดจรจา
ดุจศัพทมหา	และประนอมกรูณา (หน้า 242 – 243)

2. การสร้างสรรค์โครงเรื่อง ผู้แต่งปรับเปลี่ยนให้ต่างไปจากเทพนิยาย โดยเสริมบทประณามพจนีเข้ามาในตอนเริ่มเรื่องตามขนบของวรรณคดีไทยสมัยโบราณ ที่มักเริ่มเรื่องด้วยการนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ อาจปิดท้ายด้วยการกล่าวออกตัวของกวี เรื่องนี้เริ่มด้วยการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย ขอเกียรติพระบาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมีทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ตอนท้าย ผู้แต่งถวายพระพรพระมหากษัตริย์ให้มีความสุขสำราญสืบไป ดังเช่น

อัญชยมพระณมกรประณาม โอภาสทั้งสาม
อันสอดอันส่องใจใส
ใจกายวาจาจวบไตร ทวารไว้วางใน
สรณะและนิศนน้อยมนบ
น้อมเกล้า้นบเกล้าเคารพ พระผู้ทรงภพ
พิสัยสยามอยู่เย็น
อยู่เกล้า้เข้าคำขับเข็ญ ปกครองผองเป็น
สรนุกนิทวัสากล
สารพัตรพรพิพัฒมงคล พระตรีไตรขวน
มาเพิ่มแก้ผองฉันใด
ฉันนั้นความสุขซึ่งไท บรรารภพึงไกร
กำไรได้ร้อยแรงทวิ (หน้า 230)

ด้านการดำเนินเรื่องพบว่า แม้เรื่องนี้มีกรลำดับเหตุการณ์คล้ายกับเทพนิยายของตะวันตก แต่ผู้นิพนธ์ก็มีการปรับส่วนเนื้อหาให้เป็นวรรณคดีแบบไทยด้วยการแทรกขนบนิยมในการแต่ง ได้แก่ การแทรกบทชมโคมตัวละคร เช่น การชมนางโสภณีนว่ามีดวงตาคมวาวราวกับเพชรน้ำงาม มีใบหน้าฟุ้งามกว่าพระจันทร์ พระจันทร์พลอยหมองเมื่อเห็นรูปโฉม ใบหน้าไร้ฝ้าปานผิวงาม ปากงามด้วยการเอ่ยวาจาที่อ่อนหวานไพเราะ แม้แต่ผู้ชราหากว่าไม่ตั้งสติให้มั่น ก็เกิดกิเลสเมื่อเห็นหน้านาง ในโลกนี้จึงไม่มีใครงามเท่านาง ดังนี้

น้องน้อยณนามะศิริโส	ภนิพัตรสวยสม
น้ำเนตรดั่งน้ำวชิรม	ดุจคมมณีจรี

เพ็ญพักตร์คือเพ็ญพิบูลจัน	ทรเพ็ญพิไลยฉวี
เพ็ญจันทร์ยังหมองมูทินะมี	บมิสุทธิสรพวงค์
น้องนางสำอางพิมลพักตร์	บมิมมูทินหมาง
ไผ่ปานจะพานศรีรนาง	คณะน้อยบ่หอนเห็น
ผิวอ่อนชะอ่อนบวรอง	คสุขุมลำพาเพ็ญ
ภาคย์เพียงพญพิบูลเบ็ญ	จพิไลยลออโฉม
โษษฐออมและดอมมธุจรจจา	เสนาะโสตสุรัคโลม
ลานสวาทและลานกมลโสม	มนด้วยสดับคำ
ผิวว่าผู้อำรงชนมชรา	พฤตมิภาพหอนธำ
รงค์จิตต์อำรงสติก็ดำ	ริหะโมหะมนูกาม
งามนางประดาณอธิกโลก	บมิงามจะควรตาม

เปรียบงามและงามอนุชงาม นิละงามจะงามสอง (หน้า 232)

นอกจากนี้ ยังมีกรรมเรื่องกิริยามารยาทและจิตใจ ดังกรรมนางโสมณีว่า มีมารยาทงดงาม มีคำพูดที่อ่อนหวานจับใจ มีความซื่อสัตย์และกตัญญู ยากจะหาหญิงใดมาเทียบได้ ดังนี้

มารยาดยิ่งอย่างนางณสกลอำเภอ	ภพบแลเลอ	ยุคลเคียง
อ่อนหวานวาจาสรพจะเสนาะหเพียง	พูดก็เพราะเสียง	ก็จับกรรม
กายใจจงซื่อสัตย์บมิจะผัน	แผกประพฤติสรพ	กตัญญู (หน้า 256 – 257)

การแทรกบทชมปราสาทราชวัง ผู้แต่งชมส่วนต่าง ๆ อย่างละเอียด ทั้งลวดลาย สี ความประณีตในการแกะสลัก ความงามขององค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ประตู รั้ว ฝา ดังกรรมปราสาทของรากลษ โดยพินิจส่วนประกอบต่าง ๆ ว่ามีความงดงามเป็นอย่างมาก น่าจะเป็นฝีมือของพระวิษณุกรรม ดังนี้

ภูมิฐานสะอ้านดัง	คฤเทพลำเจิงสำราญ
พื้นมือนมนุษย์ปาน	วิศุกรรมประกอบประกิจ
ไบบานทวารบัญญ	ชรเบิกบปกบปิด
ยลภาพผจงจิต	ระจิตรประดิษฐประดม
แผ่นแผ่นประดับฝ้า	ตระรูปก็สวยก็สม
ค่าแสนและหมื่นชม	บมิจิดมิเจนมิจาง (หน้า 239)

การแทรกบทชมธรรมชาติ เริ่มด้วยการเอ่ยชื่อดอกไม้ พรรณนาสีกลิ่น บางครั้งก็พรรณนาธรรมชาติแล้วเชื่อมโยงถึงนางอันเป็นที่รักทำนองนิราศ ดังกรรมความงามของธรรมชาติในอุทยานของรากลษ ดังนี้

ไม้แผกทุกพรรณก็ทรงผล	บุรณรุชะตระกล
ใบขจีปน	ผกาแจรง
ดอกดวงพวงช่อก็ช่อแขง	กุสุมะดลยะแผง
สรรพสีแสง	พแพ้วพรรณ (หน้า 241)

การแทรกบทสรรเสริญเครื่อง บทสรรเสริญเครื่องของตัวละครมักปรากฏเมื่อตัวละครจะออกศึก ออกเดินทาง หรือหลังจากรบทัพจับศึกแล้ว ตัวละครจะพากันไปอาบน้ำ ต่อมาก็แต่งกายด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ ดังก่อนที่นางโสมณีจะออกเดินทางไปหารากลษ นางอาบน้ำ และขัดสีผิวพรรณเป็นอย่างดี ต่อมาก็ใสน้ำอบ ผัดหน้า สยายผม ใส่เสื้อผ้านางงามราวนางอัปสร ดังนี้

ครั้นถึงห้องก็สระกายสบายชำระสภณร์ขัดสีฉวีเยล	สะอาด
อาบนํ้าอบก็ตระหลบและดมสกลนาฏ ผัดพัคตร์พิลาศแล	สนุ
เปลือยเปล่านั้นเสวยกระจายกมลพฐ เทพธรณีดู	สะคราญ
สรวมทรงพิสดรเศวตพิเศษพิสุทธิปาน อัปสรพิมานแมน	ครະไล (หน้า 252)

ส่วนท้ายเรื่อง เรื่องโหมงามกับเจ้าชายอสูร ผู้แต่งปิดท้ายเรื่องด้วยความสุข คือ กำหนดให้นางเอกรักกับอสูร ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในขณะที่เรื่องฉันทนางโสภณกับรากษส ผู้แต่งปิดท้ายเรื่องด้วยความเศร้า โดยให้คนในครอบครัวได้แสดงความรักความอาลัยที่มีต่อนางโสภณอย่างยืดยื้อ ก่อนที่นางจะออกจากบ้านไป จนทำให้ผู้อ่านเกิดความเห็นอกเห็นใจตัวละครมากยิ่งขึ้น (เนื้อหาจบเพียงแค่นี้)

3. การสร้างสรรค์แก่นเรื่อง พบว่า ผู้แต่งเน้นย้ำความสัมพันธ์ในสถาบันครอบครัวมากกว่าความรักชั้นที่ผู้สาว โดยกำหนดให้ตัวละครนายวานิชเป็นบิดาในอุดมคติของบุตรทุกคนที่รักและมีบทบาทในการสั่งสอนบุตร ทำให้บุตรไม่ต้องโยยหาผู้เป็นมารดานัก ดังการเข้าไปโอบอุ้มบุตรด้วยความรักเมื่อจะต้องเดินทางไปค้าขาย ดังนี้ “จูบลูกส่งลูกแล้วลา โอบลูกเสนาหา” (หน้า 238) แล้วก็สอนลูกให้รักกันไว้ ดังความว่า

สอนแล้วสั่งเล่าหลายหน หลายคาบถ้วน

เวียนสอนแล้วสั่งสั่งลา (หน้า 238)

เมื่อเดินทางไปค้าขาย ผู้อ่านจะสัมผัสได้ถึงความรักของนายวานิชที่มีต่อบุตร นับแต่การซื้อของทีบุตรสาวคนโตและคนรองประสงค์ การหาดอกกุหลาบให้คนเล็ก “หาทุกถิ่นหาเหลือหา” (หน้า 239) จนต้องขโมยจากวังของรากษส ทั้งมีบทบาทในการสอน เช่น เมื่อเห็นว่าบุตรสาวคนโตและคนรองโยนความผิดให้น้องคนเล็ก นายวานิชสอนให้บุตรเห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัว และขอไปตายแทน ดังนี้

อุสาห์รักกันเกิดแสน ผู้อื่นทั้งแดน

บเทียบเท่าญาติของตน

พ่อขอลาม้วยแต่คน เดียวไปรื้อนรณ

ถึงลูกอย่ารื้อนรณใจ (หน้า 249)

ส่วนตัวละครนางโสภณผู้แต่งกำหนดให้เป็นหญิงที่มีทั้งความงาม และความคิด เช่น บิดาถามนางว่าหลังจากขายสินค้าเสร็จแล้ว นางปรารถนาสิ่งใด นางขอแค่ดอกกุหลาบเพราะประสงค์ให้บิดารับกลับบ้านมากกว่าจะเสียเวลาในการหาของฝากให้นาง เพราะผู้เป็นบิดาเปรียบเสมือนเสาหลักของครอบครัว หากไม่มีผู้คุ้มครองพวกนางจะถูกรังแกได้ เมื่อบิดาเล่าเรื่องรากษสให้ฟัง นางก็พร้อมจะเสียสละชีวิตเพื่อบิดา ดังนี้

ม้วยชีพและเสียชื่อ บมิควรจะม้วยมรณ

มีชีพและชื่อขจร กิติชวบควรมี

แม้ม้วยประสงค์สัต ยถนกัดตเวที

เสียชีพก็เหมือนชี วดำรงบร้างวาย (หน้า 251)

ก่อนออกเดินทาง นางแสดงความกตัญญูด้วยการนำดอกไม้รูปเทียนไปกราบผู้เป็นบิดาเพื่อขอขมาในสิ่งที่นางได้เคยทำผิดพลาดไป เพื่อแสดงความรักความกตัญญูในครั้งสุดท้าย ดังความว่า

หัตถ์เทิดรูปประทีปประทุมกุสมุโคไล คลาหาบิดาใจ จ่านงค์

กรานกราบทาบศิริเทียบลูบพิมผจง สามคาบก็กราบลง ขมา

โทษซ้ำและประมาทณบาทพิตุณครว ไตโตบิดาโปรด อภัย

ครั้งนี้เป็นอวสานจะมานมุขมัย ครู่เดียวและต่อไป บมี (หน้า 252 – 253)

การสร้างสรรคัวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ เป็นศิลปะในการแต่งหนังสือ พิจารณาจากการเลือกชนิดคำประพันธ์ที่เหมาะสมกับประเภทของงาน การตกแต่งถ้อยคำให้ไพเราะสละสลวย การเลือกใช้รสวรรณคดีที่เหมาะสมกลมกลืนกับเนื้อเรื่อง เป็นต้น โดยเรื่องฉันทนาภโศกณีนีกับรากษสมีลักษณะเด่นด้านวรรณศิลป์ ดังนี้

1. การเลือกใช้รสโศกหรือกรณารสเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจและเพลิดเพลนไปกับตัวละคร

รสโศกหรือกรณารส เป็นรสแห่งความเมตตากรุณาที่เกิดภายหลังความเศร้าโศก ผู้แต่งมักพรรณนาจนทำให้ผู้อ่านรู้สึกหดหู่ พลอยเห็นอกเห็นใจและทุกข์ใจไปกับตัวละคร จนถึงกับหลังน้ำตา ได้แต่เอาใจช่วยตัวละครให้ผ่านพ้นความทุกข์นั้น โดยรสโศกหรือกรณารสในเรื่องฉันทนาภโศกณีนีกับรากษสจัดว่าเป็นรสเด่นของเรื่อง ในขณะที่ในเทพนิยาย รสแห่งความรักหรือศฤงคารรสระหว่างชายหญิงค่อนข้างเด่น เรื่องนี้ ผู้แต่งใช้รสโศกเพื่อเสริมแก่นเรื่องที่เน้นความรักของคนในครอบครัวให้มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น ภาวะความทุกข์โศก (โศกะ) ของตัวละครในเรื่องเกิดจากการเผชิญกับความทุกข์จากสถานการณ์ต่าง ๆ โดยแสดงผลของภาวะที่เรียกว่า อนุภาวะ ได้แก่ การแสดงออกของสีหน้า แววตา ท่าทางที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณารสโศกที่ปรากฏในเรื่องนี้พบว่า เกิดจากสาเหตุมี 3 ประการ ประการแรก เป็นความทุกข์ของนายวาณิชในตอนต้นเรื่อง เดิมทีก่อนที่นายวาณิชจะออกเดินทางไปค้าขาย นายวาณิชถามบุตรสาวทั้งสามว่าหลังจากที่บิดากลับจากค้าขายพวกนางประสงค์สิ่งใดเป็นของฝาก บุตรคนโตและคนรองต้องการเครื่องประดับ ส่วนบุตรสาวคนเล็กต้องการเพียงดอกกุหลาบ เพราะไม่ต้องการให้บิดาเสียเวลามากนัก ซึ่งในความคิดของนายวาณิชการหาดอกกุหลาบไม่ใช่เรื่องยากนัก กลับกลายเป็นว่านายวาณิชหาดอกกุหลาบให้บุตรสาวคนเล็กไม่ได้ หาได้เพียงเครื่องประดับแทน จึงได้แต่ “หาทุกถิ่นหาเหลือหา” วณหาเวียนหานึกแล้วนึกเล่าก็ไม่พบ ดังนี้

หาทุกถิ่นหาเหลือหา ไปพานพะตา

ก็เน่งจรรลึงใจตน

นึกแล้วนึกเล่านี้กวน เวียนนึกแห่งจน

จะหาที่เห็นไปมี (หน้า 239)

ความร้อใจว่าจะไม่มีดอกกุหลาบให้บุตรทำให้ นายวาณิชเกิดความทุกข์ สุดท่ายจึงพยายามทำให้ความทุกข์ที่มีอยู่หายไปด้วยการไปขโมยกุหลาบในสวนของรากษส แต่ก็ถูกจับได้อีก ดังนี้

อย่าเลยจะเด็ดพบบาน จรณะคฤหฐาน

พูนและกล่าวสาร ระสรวมคลา

คิดเสร็จพอเด็ดก็โกลา หลวิจลมหา

ศัพทเพงผา ทรลายลง (หน้า 241)

ความทุกข์ต่อมา คือ การรับรู้ว่าจะไม่มีโอกาสไปเห็นหน้าบุตร เพราะรากษสจะฆ่านายวาณิชที่ไปขโมยกุหลาบ นายวาณิชกลัวว่าบุตรจะตั้งตาคอย กลัวว่าบุตรจะเสียใจ ความทุกข์ที่มีมากของนายวาณิชส่งผลให้นายวาณิช “ลึนคิดบรู้งะตริแสง” ถึงกับอ้อนวอนขอชีวิตจากรากษสเพื่อกลับไปหาบุตรก่อน ดังนี้

โกฎจะมามรณเดียว อูระเปลี่ยวบอาจแปร

พักตร์เห็นคีไครจะนำกระแส ทุขพ้อแถลงนาง

ม้วยพ้อและสามบมิประจักษ์ จะตั้งพักตรคอยอง

ขนางหวาดฤทัยและจะบรวง จะประจักษ์ว่าร้ายดี

อาสูรกำลังอุทธรณ์	นยนาสมรมี
ลักษณะล้าจะเลอสุชลทวิ	ทุขทุกทิวาวัน
อาสูรกำลังอุทธรณ์	ดรุณีพิไลพรรณ
เสียตายพิมมจคัจันทร	ฤจะคล้าด้วยน้ำตา
อาสูรกำลังอุทธรณ์	สุภณีจะโศกา
รักพอบมีทิวะจะหา	สุขเสพลสว่างศัลย์
มาม้วยเพราะมีกมลมุ่ง	จะผดุงสำราญขวัญ
เนตรพอและฤพิกลพลัน	พิปลาสมล้างชนม์
หวังสุขวิบัติทุขทวิ	บมิมิผู้โดยล
ศุณย์ชีพและศุณย์สรีระกล	ศพชากอนาถา
สิ้นคิดบรูจะตรีแสง	ณตำแหน่งจะพึงพา
จำใจก็วอนอุสุปรา	รภเพื่อจะพ้นมรณ (หน้า 245)

ครั้นรากลษสขึ้นข้อเสนอให้นายวานิชยกนางโสภณีให้แก่ตนเพื่อแลกกับชีวิตของนายวานิช นายวานิชตกอยู่ในภาวะ “ความทุกข์ท้อใจ” เพราะคาดไม่ถึงว่ารากลษสจะขอบุตรสาว ความทุกข์จึงเพิ่มพูนขึ้น เพราะคิดว่าตนเป็นต้นเหตุที่ทำให้บุตรสาวได้รับความเดือดร้อน และเกิดความคับแค้นใจเมื่อรากลษสกล่าวว่ หากไม่นางโสภณีมาให้ก็จะมีทั้งตระกูล หมายความว่านายวานิชจะต้องสูญเสียบุตรสาวถึง 3 คน ดังนี้

มิบสมดุจคำ	มธุร่าวจนา
จะพินาศชีวา	ลยสิ้นกุลพงศ (หน้า 247)

ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับนายวานิชเป็นความทุกข์ที่ทับถมขึ้นมาเรื่อย ๆ แม้ว่ารากลษสจะปล่อยตัว นายวานิชไปแล้ว แต่ความทุกข์ก็ยังไม่เหือดหายจนกว่านายวานิชจะพบบุตร และตัดสินใจว่าควรจัดการ อย่งไร ตอนที่นายวานิชเดินทางกลับบ้าน ผู้อ่านจะรับรู้ถึงความสลดหดหู่และสัมผัสได้ถึงอารมณ์สะเทือน ใจของตัวละครที่ “ความทุกข์บรรทุกท้อใจ” ได้เป็นอย่างดี ดังนี้

ความทุกข์บรรทุกท้อใจ	หัวใจเจียนไฟ
มาพอกและพอนพลอนทรวง (หน้า 246)	

ครั้นนางโสภณีพบหน้าบิดา นางสัมผัสความทุกข์ที่ท่วมทับได้ จึงถามบิดาด้วยความห่วงใย ความอัดอั้นของนายวานิชจึงพรั่งพรูออกมา ส่งผลให้คนในครอบครัวพลอยทุกข์โศกไปด้วย ดังนี้

พอกอดลูกโศกาลัย	จักบอความใจ
ระหวั่นกลั่นโศกา	
สั่นอันตันตลึงกายา	น้ำตาถั่งตา
ค้อยเล่าแถลงแพร่่งความ	
เล่าตั้งแต่ต้นมาตาม	เรื่องจนจบสาม
สดับก็สิ้นสมประดี	
กอดกันเข้าพาลางไศกี	ทั้งสี่บมี

อารมณ์ระงมเสียดศีลย์ (หน้า 248)

การคร่ำครวญของนายวานิชที่เกิดขึ้นเป็นผล (อนุภาวะ) ของความทุกข์โศกของนายวานิชที่อัดอั้น มาตั้งแต่รับรู้ว่ามีเด็กถูกลาปให้บุตร เมื่อถูกรากลษสจับตัวได้แล้วเกิดความเสียใจว่าจะไม่เห็นหน้าบุตร

ต่อมาความทุกข์ที่ทับถมเมื่อจะต้องเสียนางโสภณีให้รากษส การคลี่คลายความโศกของนายวาณิช คือ การตัดสินใจไปหารากษสเอง อาจเกิดจากนายวาณิชเกิดความสำนึกว่า ตนได้ทำผิดต่อบุตรผู้บริสุทธิ์อย่าง นางโสภณี ส่วนนางโสภณีไม่ยอมให้บิดาไปตายแทน นางขอเป็นฝ่ายไปหารากษสเอง นางประสงค์จะให้ บิดาเป็นที่พึ่งของบุตรต่อไป ส่วนพี่สาวทั้งสองของนางโสภณีก็ให้เหตุผลกับนายวาณิชให้คิดถึงคนที่เหลืออยู่ว่าจะไม่มีคนดูแล กลัวว่าครอบครัวจะแตกสลายหากไม่มีหัวหน้าครอบครัว นายวาณิชจึงยอมจำนนกับ เหตุผลของบุตร แต่ก็ไม่หายจากอาการโศกเศร้าเพราะครั้งนี้นายวาณิชจะต้องสูญเสียนางโสภณีไปจริง ๆ ในความคิดของนายวาณิชไม่มีใครที่แสนดีอย่างนางโสภณีอีกแล้ว ดังความว่า

แม้แม่ม้วยแม่แล้วภูก็จะมีภรรยาด้วยสุดาไหน จะอยู่เย็น
คิดคิดถึงสิ้นคิดบมิดำรงคืน ตนและฝ่าฝืน จะม้วยเดียว (หน้า 257)

เรื่องนี้ผู้อ่านจะเห็นความทุกข์โศกของตัวละครตั้งแต่ต้นจนจบ อันเกิดจากรักความผูกพัน ที่มีต่อกัน จนกระทั่ง ยอมสละชีวิตของตนเพื่อให้อีกฝ่ายมีชีวิตอยู่ ผู้อ่านย่อมมีจิตสงสารและเห็นใจทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นนายวาณิชที่ทำหน้าที่ของบิดาที่ดี นางโสภณีที่แสดงบทบาทของบุตรยอดกตัญญู พี่สาวทั้งสอง ที่เลือกความอยู่รอดของวงศ์ตระกูล สุดท้ายผู้อ่านจะรู้สึกทุกข์โศกที่เห็นความอยุติธรรมในเรื่อง คือ คนที่ทำ ความผิด คือ บิดา แต่ผลกรรมต้องตกอยู่กับบุตร พี่สาวทั้งสองก็โทษว่าเป็นความผิดของน้อง เมื่อนาง โสภณีต้องพลัดพรากจากครอบครัวเพื่อไปปรับชะตากรรมที่บิดาทำไว้ ผู้อ่านจะรู้สึกสะเทือนใจเพราะตัวละคร เป็นคนดี แต่ยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องวงศ์ตระกูลไว้ ซึ่งในตอนจบผู้อ่านอาจคาดคะเนได้ว่าตัวละครจะไม่ได้ กลับมาอีก เพราะเนื้อหาลงเพียงแค่นี้ ผู้อ่านจะรู้สึกชื่นชมในความกล้าหาญของนางโสภณีที่ทำการครอบครัว

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า เรื่องนี้ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว การเดินทางไปหารากษส จึงเป็นการเสียสละที่ดูยิ่งใหญ่หากเทียบกับนิทานตะวันตก ดอกกุหลาบในเรื่องจับนางโสภณีกับรากษส จึงอาจไม่ใช่สัญลักษณ์ของความรักระหว่างชายหญิง แต่เป็นสัญลักษณ์ของครอบครัว ผู้แต่งจึงเลือกนำเสนอ เฉพาะตอนที่นายวาณิชจะออกเดินทางไปค้าขาย จนกระทั่ง นางโสภณีสั่งลาเพื่อเดินทางไปหารากษสแทน ตัวละครรากษสปรากฏเพียงแค่ครั้งเดียว คือ การพบนายวาณิช การสร้างตัวละครรากษสให้มีนิสัยโหดร้าย ก็เพื่อเสริมพฤติกรรมที่น่าสรรเสริญของนางโสภณีที่ยอมสละชีวิตเพื่อให้คนในครอบครัวได้มีชีวิตอยู่ต่อไป ยิ่งนางมีพี่สาวที่คอยผลักดันไล่ส่งนางด้วยแล้ว ผู้อ่านก็จะยิ่งสงสารและยกย่องในการเสียสละครั้งนี้ของนาง

2. การแต่งในลักษณะกลบท

เรื่องโหมงามกับเจ้าชายอสุรแต่งเป็นร้อยแก้ว ส่วนเรื่องจับนางโสภณีกับรากษสแต่งด้วยคำประพันธ์ ประเภทฉันท์และกาพย์ ผู้แต่งทำให้คำประพันธ์มีความพิเศษขึ้น ด้วยการแต่งในลักษณะกลบท ดังนี้

2.1 การแต่งในลักษณะของกลบทเดียว มีดังนี้

1. กลบทที่เล่นคำซ้ำในตำแหน่งต้นวรรค มีลักษณะคล้ายกลบทที่มีชื่อว่า *บุษบงแยมผกา* กลบทชนิดนี้กำหนดให้คำแรกของทิววรรคเป็นคำเดียวกันทั้งตอน อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ ผู้แต่งวางไว้ต้นบาท บางบาทก็เว้นว่างไปไม่ได้เคร่งครัดนัก เช่น ตอนที่นายวาณิชใช้คำว่า “ขอ” เพื่อขอลาบุตรจะไปหารากษส ดังนี้

ขอเชิญสามสมรบาราจศ	และปราศระมะงหมอง
ขอลาสามจรดจคลอง	อสุรสัญญา
ขอลาม้วยชีวมมียืน	และคืนกรลับมา
ตราบสิ้นโลกพสุธา	จะลาจะลับแล (หน้า 254)

2. กลบทที่เล่นคำซ้ำในตำแหน่งต้นวรรคจำนวน 3 คำ ลักษณะคล้าย กลบททศประวัติที่กำหนดให้ทุก 10 วรรคมีคำขึ้นต้น 3 คำแรกเหมือนกัน เมื่อครบแล้วก็เปลี่ยนคำขึ้นต้นใหม่ ฉันท์เรื่องนางโสภณีกับ รากษส ผู้แต่งไม่ได้เคร่งครัดนัก ดังสามคำแรกปรากฏเฉพาะในตำแหน่งต้นบท เช่น นายวาณิชขึ้นต้นว่า “ไครยลเมื่อ” เพื่อชมโฉมบุตรสาวว่ามีความงดงามมาก ไครยลเมื่อใดก็หลงไหล ดังนี้

ไครยลเมื่อเย็นก็เย็นตระลึงวิตกปอง	สองเนตรเหมินมอง	ฤพริบ
ไครยลเมื่อยามตลบอาจจะยาตรจรลับ	แลไหนก็นั่งจับ	จรลึง
ไครยลเมื่อนั่งก็นั่งและดำริคเนิง	เร่งพิศก็เร่งฟัง	หฤทัย
ไครยลเมื่อนิทกร้อาจจะนิทรหทัยไป	ไผ่ฝันรัญจวนใจ	บจาง
ไครยลเมื่อยืมก็ยืมถูรู้สุกลวง	ธนเล่ห์หนองนาง	จ้านง
ไครยลเมื่อโคกบสว่างสมรปลง	จิตต์เศร้าเสมอองค์	พฐ (หน้า 233 – 234)

3. กลบทที่เล่นคำระหว่างคำท้ายวรรคแรกกับคำต้นวรรคสองในคำกลอนเดียวกัน เป็นการเล่นคำ ๆ เดียวกัน โดยเรื่องนี้ไม่เคร่งครัดการวางตำแหน่ง เช่น ตอนที่นายวาณิชสั่งลาบุตรเพื่อเดินทางไปค้าขาย ผู้แต่งเล่นคำว่า “หลาย” เพื่อบอกปริมาณการสั่งลาบุตรที่มีหลายครั้ง ดังนี้

สอนแล้วสั่งเล่าหลายหน หลายคาบถ้วน

เวียนสอนแล้วสั่งรับรา (หน้า 238)

4. กลบทที่เล่นคำซ้ำในตำแหน่งต่าง ๆ ตลอดทั้งบท มีลักษณะคล้าย กลบทพวงแก้วกุดัน กลบทชนิดนี้กำหนดให้ทุกวรรคต้องมี 1 คำเป็นคำบังคับ ให้ใช้อย่างน้อยวรรคละ 1 คำไปจนตลอดทั้งบท โดยการบังคับในฉันท์เรื่องนางโสภณีกับรากษสไม่ได้เคร่งครัดนัก เช่น การชมนางโสภณีว่า “งาม” ในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อเน้นย้ำความหมายของคำ ๆ นี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

งามนางประดาณอิธิโลก บมีงามจะควรตาม

เปรียบงามและงามอนุชงาม นิละงามจะงามสอง (หน้า 232)

5. กลบทที่เล่นคำซ้ำ 1 คำ และเล่นสัมผัสอักษรอีก 1 แห่งในตำแหน่งต้นวรรคสาม คล้ายกลบทอักษรโกศล กลบทชนิดนี้บังคับคำที่ออกเสียงเหมือนกัน 1 คำ สัมผัสอักษรอีก 1 แห่งและมักปรากฏในวรรคที่สาม เช่น การคิดคำนึงว่าเมื่อบิดาไม่อยู่ใคร “จะปกจะป่อง” อาจมีคน “จะเกาะจะเกาะ” ดังนี้

ตัวกูจักอยู่เดียวไกล พักตร์พ่อผู้ใด

จะปกจะป่องเป็นตน

แจกไม้ไถล้ทางเท้าคน คนเห็นชอบกล

จะเกาะจะเกาะรังแก (หน้า 235)

6. กลบทที่เล่นคำซ้ำ 1 คู่ โดยมีคำอื่นคั่นกลาง 2 คำ คำที่ซ้ำ คือ คำที่ 1 กับคำที่ 4 คล้ายกลบทคมในฝัก เช่น ตอนที่นางโสภณีครวญถึงบิดาเมื่อเห็นว่าบิดาจะไปตายแทนพวกนาง ผู้แต่งเล่นคำว่า “เสื่อม” เพื่อสื่อถึงสภาพของหญิงทั้งสามหลังจากบิดาตาย ดังนี้

จักเสื่อมสุขสิ้นเสื่อมพล ไร้ผู้จะชวน

จะขวยมาเลี้ยงแก่ตน (หน้า 254)

7. กลบทที่เล่นคำซ้ำภายในวรรคเดียวกัน มีลักษณะคล้าย กลบทตรีพิธพรณ ที่กำหนดให้แต่ละวรรคต้องมีคำที่ออกเสียงเหมือนกันวรรคละ 3 คำ โดยไม่กำหนดตำแหน่ง ฉันท์เรื่องนางโสภณีกับ

รากษส ยังกำหนดให้คำที่ออกเสียงเหมือนกันข้ามไปยังวรรคถัดมาด้วย เช่น ตอนที่นายวาณิชหาดอกกุหลาบ
ให้นางโสภณี ผู้แต่งเล่นคำว่า “นีก” เพื่อสื่อให้เห็นความนึกคิดในการหาดอกกุหลาบของนายวาณิช ดังนี้

นีกแล้วนีกเล่านี้กวน เวียนนีกแห่งนี้
จะหาที่เห็นไปมี (หน้า 239)

8. กลบทที่เล่นคำทำยวรรคสองในคำกลอนเดียวกัน ผู้แต่งกำหนดให้คงพยางค์แรกไว้แล้ว
เปลี่ยนแปลงพยางค์หลังให้ต่างออกไปโดยที่ยังคงเสียงพยัญชนะเดิม มีลักษณะที่เรียกว่าการเล่นคำชุด คือ
คงคำหน้าเปลี่ยนคำหลัง เช่น ตอนที่นายวาณิชชมวังของรากษส ดังนี้

ลายภาพละตัวลาย	ตละลายก็ไปรุ่งก็ปฐุ
สอดสีและบรรจ	ก็ประจบประสพประสาน
เสาศลระแห่งที่บ	กำยำเย็นบัววบรราน
สูงส่ง่าตระหง่านทยาน	คือจะแผ่นโพยมผยอง
ซุ้มแกลสกาหว	ก็สนูบหม่นบหมอง
ล้วนเคละรังรอง	สุพิเศษผสมผสวน
ภูมิฐานสะอ้านตั้ง	คฤเทพล้ำเร้งล้ำราญ
พันมือมนุษย์ปาน	วิศุกรรมประกอบประกิจ (หน้า 239 – 240)

9. กลบทที่ซ้ำเสียงพยัญชนะ 3 เสียงในวรรคเดียวกัน มีลักษณะคล้าย กลบทอักษรล้วน
แบบที่ 2 เป็นกลบทอักษรล้วนเรียงกัน 3 เสียง ทุกวรรคหรือทุกบาท โดยไม่บังคับตำแหน่ง เช่น ตอนที่นาย
วาณิชไปถึงวังของรากษสพบดอกไม้ มีการซ้ำเสียงพยัญชนะเพื่อเน้นย้ำเสียงให้ไพเราะ ดังนี้

รีบมาเข้าแซเขื่อน มาจนถึงเรือน
ก็สบซึ่งสร้อยสวนศรี
เมื่อบหมู่มาลามากมี สมถวิลยินดี
ก็แลตรลิ่งลานเลง (หน้า 239)

10. กลบทที่เล่นคำระหว่างคำทำยของวรรคแรกกับคำต้นของวรรคสองในคำกลอนเดียวกัน
รวมทั้งเล่นคำสุดท้ายของวรรคสองกับคำต้นในวรรคแรกของคำกลอนถัดไป มีลักษณะคล้ายกับ กลบทซ้ำ
ประสานงา กลบทชนิดนี้บังคับสัมผัสอักษรข้ามวรรคจำนวน 2 – 3 คำโดยการส่งสัมผัส 2 คำสุดท้ายในวรรค
แรกไปยังสองคำแรกของวรรคต่อมา เรื่องนี้ ผู้แต่งกำหนดการบังคับเพียงแค่ 2 คำ เช่น ตอนที่ผู้แต่งกล่าวว่
การแต่งวรรคคดีเรื่องนี้ดำเนินตามนิทานของต่างประเทศ มีคำว่า “ตำนาน, ดำนีร” “นิทาน, นิเทศ” ดังนี้

สรรแสดงแกลงตำนาน ดำนีรนิทาน
นิเทศเรื่องราวเพลง (หน้า 231)

11. กลบทที่กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับคำแรกของวรรคสอง ลักษณะคล้าย
กลบทงูสะบัดหาง กลบทชนิดนี้มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และสืบทอดความนิยมเรื่อยมา เช่น ตอนที่
นายวาณิชชมนางโสภณี มีการใช้คำในลักษณะกลบทนี้ ดังนี้

มารยาดยิ่ง่างนางณสกลอำภอ	ภพบแลเลข	ยุคเคียง
อ่อนหวานวาจาสรรพจะเสนาะหเพียง	พุดก็เพราะเสียง	ก็จับกรรณ
กายใจจงซื่อสัตย์บมิจะผัน	แมกประพุดติสรรพ์	กตัญญู (หน้า 256 – 257)

12. กลบทที่ซ้ำเสียงพยัญชนะและสระในวรรคเดียวกัน มีลักษณะคล้าย กลบทเทพชุมนุม
กลบทชนิดนี้ซ้ำเสียงสระและพยัญชนะอย่างละ 2 คู่ในวรรคเดียวกันหรือบาทเดียวกันโดยไม่กำหนดตำแหน่ง
เรื่องชั้นที่นางโสมณีกับรากษสจะเห็นภาพของนายวาณิชที่คอย “คลานคล้อยค้อยถาม” หลังจากฟังคำชู้ของ
รากษสที่ต้องการให้นำตัวบุตรสาวมาแลกกับชีวิตของนายวาณิช แล้วจึง “เดินคุ่มร่มร้อน” เมื่อรู้ตัวว่าทำให้
บุตรสาวได้รับความเดือดร้อน เช่น ตอนที่นายวาณิชผลจากรากษส กลับมีแต่ความร้อนรุ่มใจ ดังนี้

คลานคล้อยค้อยถอยออกมา หวามหว่าวิญญา

รับรู้คำนึงความใด

เดินคุ่มร่มร้อนรลง รลงลานดง

ฤดีกำเดาเผาผลาญ (หน้า 246)

13. กลบทที่เขียนไม่ครบทุกพยางค์ ต้องเขียนส่วนที่เหลือในวรรคถัดไป เรื่องนี้กลบทนี้ใช้เมื่อ
ต้องการแยกวรรคเท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะของกลบทยติภังคที่พบจำนวนมากในชั้นที่เรื่องนางโสมณีกับรากษส
และกลบทดังกล่าวพบมากในงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เช่น

ผิวอ่อนชะอ่อนบวรอง คสุขุมลำพาเพ็ญ

ภาคย์เพียงพูปุณเบ็ญ จพิไลยลลอลโถม (หน้า 232)

โอภูจะมามรณเดียว อุระเปลี่ยวบอาจแปร

พัคตร์เห็นคี่ใครจะนำกระแ ทุขพ้อแกลงนาง

ม้วยพ้อและสามบมิประจักษ์ จะตั้งพัคตรคอยอาจ

ขนางหวาดฤทัยและจะบรอง จะประจักษ์ว่าร้ายดี (หน้า 245)

2.2 การแต่งในลักษณะของกลบทผสม มีดังนี้

1. กลบทที่เล่นคำเสียงซ้ำต้นวรรคผสมกับกลบทที่เล่นคำเสียงซ้ำกลางวรรค มีลักษณะคล้าย
กลบททงนำรั้ว ผสมกับ กลบททกร้อย กลบททงนำรั้วกำหนดให้คำ 2 คำแรกเป็นคำที่ออกเสียงเหมือนกัน
ส่วนกลบททกร้อยมักปรากฏในคำที่ 2 กับคำที่ 3 ของวรรค แต่ก็มีบ้างที่ปรากฏในตำแหน่งอื่น ๆ เรื่องนี้
ไม่เคร่งครัดนัก เช่น ตอนที่นายวาณิชตกใจกลัวเมื่อเห็นรากษส ผู้แต่งใช้คำว่า “เทิ้มเทิ้ม” และ “ระริกระริก” ดังนี้

กายสั่นระหวั่นสกลคือ จะประลัยมลายตัว

เทิ้มเทิ้มระเริ่มมนระรัว และระริกระริกใจ (หน้า 243)

2. กลบทที่เล่นคำซ้ำในวรรคเดียวกันผสมกับกลบทที่ซ้ำเสียง 3 เสียงในวรรคเดียวกัน มีลักษณะ
คล้ายกลบทกนรเก็บบัว ผสมกับ กลบทอักษรลั่น กลบทกนรเก็บบัวเป็นกลบทชนิดบังคับคำในวรรค
เดียวกันโดยให้มีคำออกเสียงเหมือนกัน 1 คำ อยู่ในวรรคเดียวกัน ในช่วงต้นวรรค และมีคำอื่นมาคั่น 1 คำ
ส่วนกลบทอักษรลั่นจะซ้ำอักษร 3 เสียงในวรรคเดียวกัน

พอสေးพอสบสมหมาย จักฝั่งฝั่งผาย

กรลับมาพลันทันกาล (หน้า 237)

3. กลบทที่เล่นคำเสียงซ้ำในวรรคเดียวกันผสมกับกลบทที่ซ้ำเสียงพยัญชนะ 3 เสียงในวรรค
เดียวกัน มีลักษณะคล้ายกลบททกร้อยผสมกับกลบทอักษรลั่น ลักษณะของกลบททกร้อยกำหนดให้คำที่ 3
กับคำที่ 4 ออกเสียงเหมือนกัน เรื่องนี้ผู้แต่งยืดหยุ่นให้เป็นคำที่ 2 กับ 3 ส่วน กลบทอักษรลั่นใช้เสียงพยัญชนะ
1 เสียงเรียงกัน 3 คำ บทนี้ผู้แต่งเพิ่มเสียงเดิมอีก 1 เสียงแต่ใช้คำ 1 คำมาคั่น

ใจพอพอรู้จริงใจ

ชีวิตฉันใด

กัจจกัประวัติฉบับจริง (หน้า 236)

มีข้อสังเกตว่า ผู้แตงนิยมใช้กลบทประเภทบังคับเสียงบังคับคำมากกว่ากลบทบังคับอักขรวิธีและฉันทลักษณ์ อาจเกิดจากกลบททั้ง 2 ประเภทแตงได้ง่ายกว่าและไพเราะกว่า แต่ก็มีการแตงกลบทบังคับอักขรวิธีอยู่ เช่น การใช้กลบทยติวงศ์ กลบทที่ผู้แตงนิยมใช้มากที่สุด คือ กลบทประเภทห้าคำ และห้าเสียง โดยไม่เคร่งครัดตำแหน่งของคำหรือตามข้อบังคับของกลบทนัก บางครั้งมีการเลื่อนตำแหน่งของคำ หรืออาจมีการกำหนดให้จำนวนคำที่มากันมีมากกว่าตามข้อบังคับเดิมของกลบท แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แตงในการพลิกแพลงกลบทให้มีความหลากหลาย ทำให้วรรณคดีมีความไพเราะในเชิงวรรณศิลป์มากยิ่งขึ้น

การปรับวรรณกรรมตะวันตกเป็นวรรณคดีตะวันออกหรือให้เป็นวรรณคดีแบบฉบับของไทย เป็นการปรับเพื่อตอบสนองต่อรสนิยมของผู้อ่านที่นิยมเสพวรรณคดีตะวันออก และอาจเป็นความพึงใจส่วนตัวของผู้แตงด้วย โดยพยายามเดินตามขนบของวรรณคดีสมัยโบราณทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการแตง สอดคล้องกับที่ชลดา เรื่องรักษัตริย์ (2548, หน้า 65) กล่าวว่า การแตงวรรณคดีตามขนบถือเป็นการฝึกหัดแตงคำประพันธ์ที่ตืออย่างหนึ่งของคนไทย เป็นการแตงเลียนแบบครู ไม่ว่าจะเป็นการเลียนแบบฉันทลักษณ์ เนื้อหาหรือกลวิธีการแตง หรือมิเช่นนั้นก็เป็น การแสดงความสามารถของกวีโบราณที่แตงไว้ดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องแสวงหาใหม่ เป็นของสำเร็จรูปที่นำมาใช้ได้เลย แต่ถ้าสามารถต่อยอดออกไปได้ก็เป็นการพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง

บทสรุป

การศึกษาเรื่องฉันทลักษณ์กับรากษสแสดงให้เห็นถึงการดัดแปลงนิทานของยุโรปเรื่อง Beauty and the Beast ให้เป็นวรรณคดีแบบฉบับของไทย นับแต่การแตงด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์ โดยคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์มีถึง 8 ชนิด ทราบกันว่า ฉันทน์เป็นคำประพันธ์ที่แตงยาก และไม่เข้ากับธรรมชาติของภาษาไทย แต่เมื่ออ่านเรื่องนี้แล้วก็พบว่า อ่านไม่ติดขัดแต่อย่างใด ต่อมา คือ การปรุงแตงเนื้อหาของเรื่องให้ตือกับรสนิยมของคนไทย ทั้งการตั้งชื่อเรื่อง ชื่อตัวละครที่เข้าใจง่าย การดำเนินเรื่องตามขนบของวรรณคดีโบราณ การปรับแก่นเรื่องโดยมุ่งเน้นความรักในครอบครัวมากกว่าความรักของหนุ่มสาว การดำเนินเรื่องโดยอาศัยรสตือเพื่อเสริมแก่นเรื่อง และการแตงในลักษณะของกลบท โดยผู้แตงพยายามแตงตามกรอบเกณฑ์ของกลบทที่ไม่ถึงกับเคร่งครัดนัก แต่ก็ได้รับทั้งรสคำและรสความครบถ้วน ซึ่งเป็นการพิสูจน์ฝีมือของผู้แตงได้เป็นอย่างดี และถือว่าเป็นการสร้างสรรคัวรรณคดีไทยให้มีมิติที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น คือ การสะท้อนให้เห็นว่าวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมมักส่งอิทธิพลถึงกัน และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเลียนแบบ/การดัดแปลงอยู่เสมอจนเกิดเป็นสำนวนต่าง ๆ ดังเรื่อง Beauty and the Beast ที่มีหลากหลายสำนวนแม้กระทั่งสำนวนที่เป็นของไทยเอง

ข้อเสนอแนะ

บทความนี้มุ่งนำเสนอการสร้างสรรคัหรือการดัดแปลงเทพนิยายของตะวันตกให้เป็นวรรณคดีไทยที่เหมาะสมแก่ผู้เสพชาวไทย สำหรับประเด็นการสร้างสรรคัหรือการดัดแปลงจากสื่อหนึ่งไปสู่อีกสื่อหนึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีการนำนิทานของตะวันตกไปดัดแปลงในสื่อต่าง ๆ ค่อนข้างมาก เช่น สื่อภาพยนตร์ สื่อการ์ตูน แม้กระทั่งสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิทานภาพต่าง ๆ จึงเสนอแนะให้ผู้สนใจวิเคราะห์ประเด็นการดัดแปลง/การสร้างสรรคัให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเพื่อขยายขอบเขตของงานให้กว้างขวางออกไป

บรรณานุกรม

- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2548). *ชนบววรรณคดีไทยในพระราชนิพนธ์เรื่องกาพย์เห่เรือ นิทราชาคริต และเงาะป่า*.
ใน *วรรณวิจัย*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษดี อรสิริวรรณ. (2551). *กลวิธีการดัดแปลงวรรณกรรมสามก๊กเป็นการ์ตูนสามก๊กฉบับหนังสือสารานุกรม*.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ มหิทธิกร. (2551). *สิงห์ไกรภพ: การศึกษาการดัดแปลงนิทานคำกลอนเป็นบทละครเวทีสมัยใหม่*.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิชิตปรีชากร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. (2493). *ประชุมพระนิพนธ์*. มปท.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2524). *อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- สุภัค มหาวรากร. (2556). “นาฏยลีลาพระมหาชนก: การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย”
วารสารไทยศึกษา. 9(1), 139-163.
- สุภาพร มากแจ้ง. (2534). *กวีนิพนธ์ไทย 1 และ 2*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุมาลี วีระวงศ์. (2536). “ภาษาและวรรณกรรม: เอกลักษณะของวัฒนธรรมไทย” ใน *คือคู่มาลาสรรเสกคุณ*.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ ดรณัยธร. (2558). “การสร้างสีสันใหม่ : กลวิธีการสืบสรรค์รามเกียรติ์ในรูปแบบการ์ตูนร่วมสมัย”.
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. 6(1), 91-111.
- Carter, Angela and Foreman, Michael. (1982). “Beauty and The Beast” in *Sleeping Beauty & other
favorite fairy tales*. London: Victor gollanz.
- Uther, Hans-Jorg. (2004). *The types of international folklore: a classification and bibliography
based on the system of Antiti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

